

Lectura paratelică și vârsta cititorilor

CLAUDIA ȘATRAVCA
Biblioteca Publică „Târgu-Mureș”
Chișinău

Abstract

The Paratelic Reading and the Age of the Readers

There are two different kinds of reading: there's the telic reading, done because of an external necessity, and there's the paratelic reading, which is determined by internal necessity. There are also five categories of readers, according to their age.

The paper shows the various needs and desires that each age has, focusing on the reading and what each type expects from or searches in it. It also shows how can the libraries fulfill the needs and expectations of each category and, in the end, it gives examples of activities that were carried out by the Târgu-Mureș Public Library in Chișinău and how they were especially designed for each age group.

Keywords: readers, paratelic reading, telic reading, age, Târgu-Mureș Public Library in Chișinău.

„Nu știu ce am putut face până la vârsta de cinci sau șase ani. Nu știu cum am învățat să scriu; nu-mi amintesc decât primele lecturi și efectul pe care l-au avut asupra mea: acela este momentul de când îmi datez conștiința neîntreruptă despre mine însumi.”

(Jean-Jacques Rousseau)

Lectura literară a fost și este considerată un mijloc pentru acumularea „culturii generale.” Cititul este folosit pentru scopuri diferite, inclusiv recreerea sau divertismentul. Dar o finalitate extrem de dezirabilă a lecturii este autocunoașterea. Marcel Proust vede în lectură o scrutare a sinelui. Întru validarea acestei opinii, el afirmă: „În realitate, fiecare cititor este, cât timp citește, cititorul propriului său sine. Opera scriitorului e doar un

fel de instrument optic oferit lectorului spre a-i da posibilitatea să discearnă ceea ce n-ar fi priceput singur, fără ajutorul acestei cărți.”

Deci, lectura literară implică totdeauna un coeficient mai mare sau mai mic, mai conștient sau mai puțin conștient, de introspecție, de sondare a sinelui. Scrutarea sinelui, autocunoașterea și necesitățile de lectură diferă în funcție de vârsta cititorului. Aceasta se reflectă în existența diferitelor tipuri de texte literare: literatura pentru copii, literatura destinată tineretului sau adulților.

Problemele mari de care se ocupă biblioteca sunt următoarele: ce și cum citesc copiii de plăcere? Ce și cum citesc adolescenții? Cum citesc adulții sau oamenii mai în vârstă? Psihologii deosebesc două tipuri de lecturi: *lectura telică* (cititul cu un scop extern lui însuși, pentru satisfacerea unei cerințe, pentru obținerea informațiilor...) și *lectura paratelică* sau *autotelică* (cititul cu un scop independent, un proces motivat intrinsec). Avem în vizorul bibliotecii lectura automotivată, autotelică. Școala este obligată să ofere instrumentele cu care se fac opțiunile, dar opțiunile care contează sunt cele făcute în afara școlii sau după școală, așa cum considera și Italo Calvino. Misiunea bibliotecii - dar și a școlii - este să încurajeze lectura de plăcere. Bibliotecarii vor încerca să potrivească presupusele nevoi sau dorințe ale cititorilor și conținutul anumitor cărți, ținând cont de vârsta acestora. În acest sens, se vor ghida după cercetările lui Appleyard care, în studiul *Becoming a Reader*, propune cinci tipare, cinci roluri tipice ale cititorilor în funcție de vârstă:

1. *cititorul ca jucător* - corespunde vârstei preșcolare. Experiența de a asculta povești citite de alții, de a fantaza și de a participa în diferite jocuri, în care pretinde că este altcineva, este continuă și se susține reciproc;

2. *cititorul ca erou sau eroină* - corespunde vârstei șapte-zece ani. Copilul citește de bunăvoie, mai ales povestiri de aventuri, și tinde să se identifice cu eroii ficționali;

3. *cititorul ca gânditor* - corespunde adolescenței, când acesta începe să reflecteze asupra caracterelor ficționale; motivațiile și sentimentele acestora diferă de ale sale, încearcă să stabilească o conștiință a propriei identități;

4. *cititorul ca interpret* - corespunde anilor de facultate, când cititorul se silește să înțeleagă textul literar, să-i articuleze o interpretare valabilă;

5. *cititorul adult (pragmatic)* - ajuns la maturitate deplină, este capabil să deosebească finalitățile multiple ale lecturii - dobândirea de informații, de

satisfacții intelectuale și estetice - preferă proza non-ficțională, preferă textele dominate de personaje celor dominate de acțiune.

Într-o măsură mai mare sau mai mică vom reveni la fiecare tip de cititor antrenat în activitățile și programele bibliotecii „Târgu-Mureș.”

Pentru *cititorul ca jucător*, biblioteca „Târgu-Mureș” a desfășurat, în cadrul serviciilor extra-muros, un miraculos program pentru preșcolari, **Ora poveștilor**. Copiii sunt familiarizați cu cele mai interesante și frumoase povești din literatura națională și universală. Pentru a stimula la o mai bună înțelegere a conținutului și a personajului, se recurge nu doar la o simplă lectură, ci se organizează înscenări ale poveștilor. Aceste activități sunt niște experiențe inedite pentru cititorul jucător, ingenios, prietenos, sincer dispus să cunoască, să pătrundă pe tărâmul cărții. **Ora poveștilor** s-a dovedit a fi un program util, care activează copiii, influențează dezvoltarea personalității lor, contribuie la formarea propriei concepții despre lume și valorile umane.

Cititorii ca eroi sunt atrași de carte; ei citesc cu pasiune, se încadrează cel mai activ în programele de lectură. Incredibil, parcă anume pentru acest tip de cititori, pentru a șasea oară a fost lansat programul fără precedent **Copii Chișinăului citesc o carte**. Anul acesta li s-a propus cartea lui Nicolae Rusu, *Alunel*, basm modern, o carte premiată de Salonul Internațional de carte pentru copii (Simpatia copiilor). De bun augur pentru acest program a fost întâlnirea cu scriitorul Nicolae Rusu, organizată de biblioteca „Târgu-Mureș.” Autorul și-a prezentat cartea publicului cititor cu multă inspirație. A explicat etimologia numelui Alunel: eroul, când era mic, nu putea pronunța sunetul r, astfel că, în loc de Aurel, spunea Alunel. Foarte succint, a relatat subiectul basmului, creionând și chipul eroului principal. Îi îndeamnă pe copii să citească: „Am scris aceasta carte pentru voi, ca să vedeți cât de frumoasă este lumea.” A avut curajul să-și divulge și unele proiecte literare, citindu-le în manuscris povestirea *Spionul*. La final, la îndemnul scriitorului, și copiii, micii poeți, au recitat propriile poezii.

Pe parcursul lunii lui cireș, în cadrul programului **Lecturile verii**, biblioteca a organizat și alte activități, bunăoară: **Prezentare de carte**, **Oră de lectură**, **Oră de ghicitori**, **Oră de poezie**, **Concursuri literare**, **Întâlniri cu scriitori**. Drept grup țintă au fost aleși copiii de la tabăra de vară a Liceului „Ștefan cel Mare.” Într-o atmosferă agreabilă, memorabilă, a decurs întâlnirea cu două personalități chișinăuiene: Silvia Ursache,

scriitoare și editoare, și Petru Rusu, directorul Editurii Iulian. În scurtul său discurs, Petru Rusu le-a vorbit copiilor despre Editura Iulian, una dintre cele mai interesante edituri pentru copii din republică, care a făcut un salt miraculos de la o editură mică la una cu un număr impresionant de titluri. Silvia Ursache, motorul editurilor Iulian și Silvius Libris, prin munca sa inestimabilă, face posibilă editarea cărților de autentică valoare, lucru deloc ușor în condițiile actuale. Cu multă dragoste, Silvia Ursache a prezentat copiilor colecția *Povești de peste mări și țări, Ciclu de povești populare din Basarabia, Enciclopedia curioșilor*, mândria editurii. Inspirată și încurajată de interesul copiilor, scriitoarea i-a antrenat într-o activitate interactivă, *Cum cunoașteți folclorul românesc*, și a făcut un popas liric cu poezia *Plaiul strămoșesc*, care a încheiat armonios această întâlnire de suflet, pătrunsă de dragoste de carte, neam, limbă, plai și copii, lumina candidă a vieții.

Ținând seama de afirmația lui H. de Balzac, „*Înainte de orice scopul unei cărți este să te facă să gândești,*” pentru al treilea tip de cititori (cititorul ca gânditor) am organizat prezentări de carte, mese rotunde, liste de recomandare, ringuri intelectuale. Adolescentul, ca cititor gânditor, este apt deja să înțeleagă că adevăratul conflict în viață este lupta dintre diferite forme de gândire, dintre diferite idealuri filosofice. A gândi corect, adevărat - iată ce trebuie să învețe omul dintr-o operă artistică. Prin activitățile enumerate mai sus, biblioteca a urmărit scopul de a transforma cititorul într-un participant la discuție, la polemică, într-un gânditor neîmpăcat, cuprins de o stare de dilemă sau „panică” intelectuală. Mesele rotunde și-au propus - și sperăm că au reușit, într-o măsură mai mare sau mai mică - să facă pe cititor să gândească, să mediteze, să aprecieze realitățile existente, să se elibereze de prejudecăți, de conveniențe, de valori inadecvate, perimate, să-și stabilească o conștiință mai puternică a identității sale proprii. În colaborare cu liceele „Lucian Blaga” și „Ion Creangă,” cu implicarea nemijlocită a profesoarelor de limba și literatura română Victoria Școlnic și Ana Galaju, în bibliotecă s-au organizat câteva mese rotunde, pe diverse teme: **Dragostea. Ideal și pasiune; Drumul cărții; Comunicarea nonviolentă; Cunosce te ipsum; Mulțimea și individul**, teme solicitate de liceeni. Cea mai riscantă temă a fost **Dragostea. Ideal și pasiune**, deoarece poate ușor aluneca în banalitate. Dar interesul și implicarea în discuție a liceenilor au fost vii, intense. Au polemizat despre iubirea pripită și iubirea matură, despre iubirea

con condiționată și necon condiționată, au făcut deosebire între flirt și cochetărie. Nu a existat unitate de opinii în ceea ce privește afirmația că dragostea rezultă din aptitudinea de a iubi, existentă în noi înșine, și nu neapărat din faptul că partenerul are reale calități pentru a fi iubit.

Masa rotundă **Comunicarea nonviolentă** s-a axat pe antinomia: comunicare violentă și comunicare nonviolentă. Toți participanții au recunoscut că, actualmente, comunicarea conflictuală, violentă constituie o parte inseparabilă a existenței umane. S-a observat, cu mult regret, că țara noastră este bântuită de acest flagel - violența; ea și-a făcut loc în toate sferile de activitate umană: relațiile de afaceri, cele cotidiene, cele de familie, adică a afectat întregul organism social. Comportamentul agresiv, comunicarea violentă sunt explicate prin criza în care ne aflăm, prin sentimentul personal al ratării și printr-o sub cultură conflictuală proprie statelor ex-sovietice. Pe parcursul discuției, s-a încercat găsirea modalităților care să ne permită să depășim conflictele, să evităm limbajul brutal, înțesat cu elemente depreciative, cu atac la persoană, adică să ne antrenăm într-o discuție nonviolentă.

Mai specială a fost masa rotundă **Mulțimea și individul**. În contextul evenimentelor de la 7-8 aprilie, această masă rotundă a fost foarte actuală și dificilă, accentele au fost de ordin psihologic, și nu politic. Tinerii, cu o luciditate surprinzătoare, au semnalat următoarele caracteristici ale mulțimii: incapacitate de conștientizare, reacție la nivel de instinct, imaginație fără continuitate, concurența ideilor năstrușnice, sugestibilitate înaltă, lipsa responsabilității. Cu lux de amănunte au conturat și particularitățile comportamentale ale individului în mulțime: anonimitate, instinctivitate, prioritatea inconștientului, agresivitate instinctuală, lipsa capacității de autoanaliză, lipsa de răspundere.

Aceste mese rotunde demonstrează că avem un tineret activ, cu multă inițiativă, sceptic, neliniștit, în veșnică frământare și veșnică căutare. În jurul meselor rotunde s-au adunat și au făcut schimb de păreri 506 utilizatori.

Un vădit interes a suscitat prezentarea cărții *Știați că? Caleidoscop enciclopedic* (concepție, selecție, realizare: dr. E. Manea-Cernei, Alexandru H. Frișcu). Prezentarea tratată s-a transformat într-un mini-ring intelectual. Dacă programele pentru cititorul jucător și cititorul ca erou au avut mai mult o funcție afectivă și ludică, deoarece majoritatea beneficiarilor erau tentați de manifestări spectaculoase, când e vorba de

cititorul gânditor ne axăm pe două scopuri: de a distra și de a instrui, punând accentul totuși pe luciditatea rațiunii. În acest sens, am selectat opere și scriitori mai speciali, cum ar fi: Haruki Murakami (*În căutarea oii fantastice; La capătul lumii și În țara aspră a minunilor; Cronica păsării-arc*); Amos Oz (*Soțul meu, Michael; Să cunoști o femeie*); Salman Rushdie (*Sbalimar Clownul; Copiii din miez de noapte*) și povestirea Sandrei Gregori, (*Uitați că ați avut o fiică*, relatând anii de închisoare la Bangkok Hilton).

Dacă e să ne referim la listele de recomandare pentru acest tip de cititor, aș nominaliza aici, în primul rând, colecția Eminescu, donația valoroasă a profesorului târgumureșean Timotei A. Enăchescu, originar din Basarabia. Într-o epocă de mari frământări și transformări, când omenirea este plină de pericole și amenințări, de surprăzi interioare, opera lui Eminescu merită o reactualizare, care e menită să formeze un cititor lucid, activ, angajat într-o luptă pentru triumful idealurilor umaniste. Dacă va reuși să se distanțeze de o interpretare banală, școlărească a operei lui Eminescu, această listă va contribui, cu certitudine, la evoluția interioară a cititorului.

Trec în revistă și alte liste de recomandare: *Apele - un dar miraculos al pământului; Tineretul și viciile; Umorul - catalizatorul vieții; Sănătatea - valoare incontestabilă; Romane de dragoste; În lumea fantasticului și aventurii; Târgu-Mureș - partener durabil.*

Cititorul ca interpret - al patrulea tip - este un cititor mai rafinat, mai inteligent, mai greu de antrenat în activități colective, în virtutea faptului că el are interpretări proprii și suportă mai puțin ghidarea din exterior, tolerează doar provocarea. O provocare pentru acest tip de cititor (cât și pentru cititorul adult, pragmatic, al cincilea tip) este cartea *Măcel în Georgia*, propusă în cadrul programului **Chișinăul citește o carte**. Dumitru Crudu a oferit cititorilor de la biblioteca „Târgu-Mureș” o șansă fericită acceptând o întâlnire cu ei chiar în momentul demarării programului. Autorul și-a prezentat cartea cooperând cu cititorii. Iată câteva repere:

- s-a referit la subiectul romanului, care reprezintă o pendulare între Tbilisi și Chișinău, unde au loc mișcări antisovietice - fundal pe care personajele își dezvoltă existența;
- descifrează titlul romanului;
- comentează tabloul de pe copertă;

- analizează limbajul personajului, un limbaj dur, frust.

Cei care au solicitat cartea *Măcel în Georgia* pe parcursul perioadei estivale sunt tentați să mai aibă o discuție tête-à-tête cu scriitorul. Această discuție va avea loc în cadrul conferinței anuale de totalizare **Lecturile verii**.

Contingentul cititorului adult, pragmatic - al cincilea tip -, utilizator al bibliotecii „Târgu-Mureș,” atinge cifra de 400. Preferințele literare ale acestui tip de cititor variază. S-ar putea face o clasificare succintă:

- cititori care preferă romane polițiste;
- cititori care preferă romane de dragoste (în special femeile);
- cititori orientați spre romanele de analiză psihologică;
- cititori care preferă lucrările clasicii naționali și universali;
- cititori care preferă opera scriitorilor contemporani;
- cititori ahtiați după proza non-ficțională (istorie, biografii).

E cunoscut faptul că una din regulile cardinale ale codului informal de lectură de plăcere ale cititorului tânăr (copil, adolescent) este viteza. Cititorul matur, însă, nu urmărește viteza, el are un tempo lent de lectură, o manieră reflexivă și interpretativă. Nu exclusiv, dar în mare măsură, din cohorta cititorilor pragmatici se recrutează pasionații de relectură. Dar extinderea lecturii în relectură (despre care Borges spune: „*întotdeauna recitesc mai curând decât să citesc*”), tot mai actuală astăzi, e un subiect pentru o altă discuție.

Bibliografie selectivă:

- J. A. Appleyard, *Becoming a Reader: The Experience of Fiction from Childhood to Adulthood*, New York, Cambridge University Press, 1990.
- Matei Călinescu, *A citi, a reciti: către o poetică a (re)lecturii*, Iași, Editura Polirom, 2007.
- Paul Cornea, *Introducere în teoria lecturii*, București, Editura Minerva, 1988.
- Lidia Kulikovski, *Lectura tinerilor studioși sau Tinerii și „Zăbava cititului,”* în *Biblioteconomie: studii, cercetări, recenzii, prefețe, eseuri, interviuri*, Chișinău, Editura Magna-Princeps SRL, 2008.
- Adrian Marino, *Biografia ideii de literatură*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1991.